

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

2023
6-son

ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal

ISSN 2181-8274

Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal.
1996-yilda tashkil etilgan.

Tahrir hay'ati raisi:

Sh.U.Yakubov

Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari
markazi direktori

Tahrir hay'ati raisi o'rinbosari:

M.X.Esanov

Bosh muharrir:

T.Axmedov

Bosh muharrir o'rinbosari:

A.A.Sabriyev

Tahrir hay'ati a'zolari:

L.R.Zaripov

A.A.Dadasheva

Sh.A.Rasulov

M.M.Inagamova

S.Q.Maxsumova

S.S.Samandarova

M.Q.Sultonov

S.S.G'oziyev

O.N.Toshpulatov

Jamoatchilik kengashi a'zolari:

Q.X.Abduraxmanov

Sh.T.Qudratxo'ja

G.Sh.Rixsiyeva

Sh.S.Sirojiddinov

R.I.Xolmurodov

A.I.Toshpulatov

N.M.Jabborov

M.A.Raxmatullaev

T.Z.Teshabayev

Dizayner:

S.L.Musamedov

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

Музаффар Эсанов.

Олий малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш 6

Рустам Рашидов.

Сиёсий жараёнларни тадқиқ этиш ва ўрганишга доир концептуал қарашлар
ҳамда ёндашувлар 9

Hakim Rasulov.

Siyosiy-huquqiy ong va madaniyat — siyosiy modernizatsiyaning omili sifatida. 13

Новвалъ Рузметова.

Повышение эффективности образовательного процесса в юридических
техникумах (на примере учебных игр) 17

Sherzod Islomov.

Tizimli tahlil orqali talabalarining tashkiliy-boshqaruv kompetentligini
rivojlantirish 21

Ximmat Eshbayev.

Barkamol avlod tarbiyasida etnosportning o'rni va ahamiyati 25

Feruza Abdullaeva.

Developing the professional communicative skills of tourism students..... 27

Ma'sumaxon Abdullayeva.

XXI asr yangi psixologiyasining pedagogika bilan bog'liqlik masalalari 30

Abrorjon Maxmudov.

Axborot-ta'lim muhitida bakalavriat talabalarining raqamli madaniyatini
shakllantirish 33

Adash Rustamova.

An analysis of students' reading comprehension based on pedagogical diagnostics..... 36

Dilnoza Kulboyeva.

Boshlangich sinf o'quvchilarining kreativlik qobiliyatini rivojlantirish (texnologiya
fani misolida) 39

Shahobiddin Duvlanov.

"O'zbek jang san'ati" kelib chiqishi va yaratilish tarixi 42

Khalifa Paluanova.

Modern type of language teaching is pragmlinguodidactic 46

Javlonbek Madaminov.

Muhandislik kompyuter grafikasi fanini o'qitishning zarurati 49

Shavkat Karshiboyev.

Fizikadan laboratoriya mashg'ulotlarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish
metodikasi 53

Jasur Mamanov, Sherali Boboxonov.

Axborot texnologiyalari vositasida maktab o'quvchilarining informatika faniga
tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish 57

Adash Rustamova.

Analyzing Students' Listening Skills Based on Pedagogical Diagnostics..... 61

Diloram Shodmonqulova.

Fonetika asoslarini o'rganish xususiyatlari 64

Jasurbek O'ralov.

Malakali futbolchi ayollarni tayyorlashda zamonaviy texnologiyalardan
foydalanish yo'llari 67

Shaxlo Ulasheva

Iqtisodiyot fanlari bakalavrlari uchun matematika fanidan
ekonometrika metodikasi 70

Sanjaridin Zoirov.

Oliy ta'limda laboratoriya ishlarini "Labview" dasturida
virtual yaratish metodikasi 73

Jur'at Saidov.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy va axloqiy tarbiyalash 77

Зиёдулло Исоков.

Олий ўқув юртларида ноанъанавий таълимни ривожлантиришнинг долзарб
масалалари 80

Muassislar:

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi,
Oliy ta'limni rivojlantirish
tadqiqotlari markazi*

Manzil: 100095, Toshkent sh.
2-Chimboy ko'chasi, 96-uy.
Telefon: (71) 207-03-41
e-mail: rmxat@edu.uz

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligidan 2014-yil 26-dekabrda 0506 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal har ikki oyda o'zbek, rus va ingliz tillarida elektron shaklda chop etiladi.

“Ta'lim, fan va innovatsiya”
jurnali O'zbekiston Respublikasi
Oliy attestatsiya komissiyasi
Rayosatining 2015-yil 18-noyabrda
218/5-sonli qarori bilan 13.00.00 —
PEDAGOGIKA FANLARI bo'yicha,
2018-yil 28-noyabrda 247/6-sonli
qarori bilan 23.00.00 — SIYOSIY
FANLAR bo'yicha doktorlik
dissertatsiyalari asosiy ilmiy
natijalarini chop etish tavsiya etilgan
ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ta'lim, fan va innovatsiya”
jurnalidan ko'chirib bosish faqat
tahririyatning roziligi bilan amalga
oshiriladi. Maqolada keltirilgan
faktlarning to'g'riligi uchun muallif
mas'uldir. Tahririyat fikri mualliflar
fikriga mos kelmasligi mumkin.

*Jurnalning to'liq matnini esijournal.uz rasmiy
saytidan yuklab olishingiz mumkin.*

*Maqola va murojaatlaringizni
[@esijournalbot](https://t.me/esijournalbot) telegram botiga yuboring.*

Durdonakhan Tukhtasinova.

How To Teach The English Language To Mixed Level Students..... 83

Бобур Қодиров.

Талабаларнинг маълумотлар базасини яратиш компетентлигини такомиллашти-
ришда дастурлаш технологияларидан фойдаланиш..... 85

Shoira Rahimova.

Unsurul-maoliy kaykovusning “Qobusnoma” asarida farzand tarbiyasiga oid
fikrlarning ifodalanishi..... 88

Мусурмон Хуррамов.

Олий таълим муассасалари фаолиятига сунъий интеллект технологиясини жо-
рий этиш истикболлари..... 91

Сарвиноз Салимова.

Бўлажак ўқитувчиларнинг замонавий модели ва
квалиметрик диагностикаси..... 94

Jur'at Saidov.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda milliy qadriyatlar va o'yinchoqlarning
pedagogik ahamiyati..... 98

Noiba Sobirova.

Shaxsda mantiqiy fikrlashni o'stirishning o'ziga xos xususiyatlari..... 101

Raxat Shilmanov.

Milliy harakatli o'yinlarning mazmun-mohiyati 104

Oybek Abdimurotov.

Kredit-modul tizimi sharoitida bo'lajak geografiya o'qituvchilariga mustaqil
ta'limni tashkil etish dolzarb pedagogik muammo sifatida 106

Muxayyo Alikulova.

Jahon tajribasida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga doir ijtimoiy-pedagogik
yondashuvlar tahlili..... 110

Dilmurod Abdusamiyev.

O'qituvchilar kasbiy salohiyatini oshirishda talis baholash dasturining
pedagogik imkoniyatlari 113

Sojida Ashirova.

Bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy tayyorgarligini
oshirishda pedagogik amaliyotlarning o'rni 116

Shapulat Atabayev, Dildora Raximjonova

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativlik qobiliyatini rivojlantirish 119

Muqaddas Egamberdiyeva.

Multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga
o'rgatish metodikasini takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari..... 122

Dauletmurat Bekmuratov, Ismaxmud Baymuratov.

Jismoniy sifatlarining umumiy tavsifi va ularni rivojlantirish 125

Charos Axmadova.

Sinfidan tashqari olib boriladigan jismoniy tarbiya ishlariga tasnif 128

Faxriddin Qosimov.

Malaka oshirish jarayonida jismoniy madaniyat o'qituvchilarida kasbiy
kompetentlikni takomillashtirish modeli 131

Sevara Yuldasheva.

The effectiveness of 5 e's of ibl in teaching english language 134

Зайнулдин Арзикулов.

Физика фани ўқитувчиларининг методик тайёргарлигини
такомиллаштириш 138

Dilfuza Qurbonboyeva.

Talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirishga
yo'naltirilgan mashqlar tizimi..... 141

Камол Даёров.

Замонавий информатика ўқитувчиларининг касбий тармоқ жамоаларини яра-
тиш самарадорлиги 144

Dilrabo Qoirova.

Yangi islohotlar — yangi darsliklar 147

Umid Yakubov.

Talabalarda menejerlik kompetensiyasini takomillashtirishda boshqarish usullarining
mazmuni..... 150

Sevinchoy Ro'zimboyeva.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi markazlarda pedagogik faoliyatni
tashkil etish mazmuni 153

Azamat Eshmurodov.

Talabalarining mustaqil ishlarini tashkil etishda qiziqish va motivatsiya uyg'otuvchi omillar 295

Sabrina Xamidova.

Improvement of facilitation skills of future education teachers in the credit module system 298

Farhodjon Yo'ldoshev

Bo'lajak o'qituvchilarning aksiologik madaniyatini shakllantirish muammolari 301

Malika Tolipova.

O'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda "Taym menejment"ni pedagogik texnologiya sifatida qo'llash..... 304

Дилнұра Султанова.

Таълим кластери шароитида талабаларнинг бошқарув компетенцияларини ривожлантириш педагогик муаммо сифатида..... 307

Azizabonu Babayeva.

Ko'rishda nuqsonga ega bo'lgan bolalarni tarbiyalayotgan oiladagi muammolarning umumiy jihatlari 310

Aziz Khuzhakulov.

Recycling of old car tires and polymer waste to produce bitumen binders 313

Gulnoz Ergasheva.

Nutqiy etiketlar lug'ati uchun so'zlikni tanlash mezonlari.....317

Refide Ablyakimova.

Xotin-qizlarda boshqaruvchanlik kompetensiyasini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik aspekt..... 320

Anvar Nurmurodov.

"UzEDL" elektron platformasi vositasida ingliz tilini o'qitish imkoniyatlari 323

Эльвира Хазиева.

Влияние современных мобильных приложений на когнитивную сферу старших школьников 327

Faxriniso Lutfillojeva.

Yapon tili iyerogliflarini o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari 330

Abduljalil Shodmonov.

Buxoro amirligida ta'lim tizimi va uning muammolari..... 334

Zarifa Xudayqulova.

Improving the possibilities of preparing future pedagogues for spiritual and educational activities based on axiological approaches..... 337

Nargiza G'oibova.

Texnika oliy ta'lim muassasalarida fizika bo'limlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirib o'qitish 340

Furqatjon Madaminov.

Oliy ta'lim muassasalarida fanga faoliyat yondashuvi asosidagi modulli o'qitish texnologiyasi 343

Munojat Tashibekova.

Stem ta'limi boshlang'ich sinf o'quvchilarining tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning muhim omili sifatida 345

Gulchehra Insapova.

Nutq madaniyati va o'qituvchining kasbiy faoliyati.....348

Marifjon Xoldarov, O'ktamxon Tojiyeva.

Jamoat salomatligi texnikumi talabalarining kichik guruhlarda ishlashga oid kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish 350

Nodira Mirzayeva.

O'zbekistonda steam ta'limni pedagogik ta'lim klasteri asosida o'qitish metodikasi ("eshitdim-ko'rdim-bajardim" tamoyili misolida) 354

Низора Хамидова, Ситора Хамидова.

Развитие педагогических качеств студентов в учебном процессе 358

Kudrat Nazirov.

Kollej o'quvchilarining amaliy-kasbiy jismoniy tayyorgarlik xususiyatlari 360

Xurshidaxon Raximova

O'zbekiston sharoitida inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishning me'yoriy-huquqiy asoslari 364

Shaxnoza Sharipova.

Steam texnologiyasidan foydalanishda ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari 367

Xurshid Ibragimov.

Tasviriy san'atning rangtasvir fanida nazariya va plener amaliyoti uyg'unligining didaktik imkoniyatlari 370

Dilnoza Kalandarova.

Oliy ta'lim muassasalarida biologiya fanlarini o'qitishda virtual ta'lim texnologiyalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish (zoologiya fani misolida) 374

Lola Rozikova.

O'qituvchilar jamoasidagi konfliktli kompetensiyani shakllantirish omillari 377

Равиль Дулатов, Кудрат Назиров.

Психологические факторы адаптации спортсменов к соревновательной деятельности 381

Gulnoz Amanova.

Talabalarining kognitiv kompetensiyasi: mazmuni va diagnostika 384

Xilola Botirova.

O'quvchilarda cholg'u ijrochilik kompetensiyasini shakllantirish uslublari 387

Alisher Niyozov, Munisa Nurmurodova.

Kimyo fanidan amaliyot darslarini tashkil etishda "4K" modeli kompetensiyasidan foydalanish usullari 390

Surayyo Do'stova.

Bobur g'azallari mavzusini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish 394

Xurinis Qarshiboyeva.

Boshlang'ich sinflarda bo'shliqlar bilan ishlash bo'yicha metodik tavsiyalar 397

Donyor G'ofurov.

Improvement of team management and cohesiveness skills among employees of higher education institutions based on innovative approaches..... 399

Gulnoza Xalbayeva.

Bolalarni maktab ta'limiga tayyorgarligining psixologik muammolari 403

Dilso'z Xurramova.

Talabalarni interfaol texnologiyalar asosida o'qitishga kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish muammosining o'rganilganlik darajasi 407

Baxodir Azamxonov.

Muhandislik sohasi talabalarining AKT kompetentligini shakllantirishda pedagogik yo'naltirishning xususiyatlari... 411

O'rinposhsha Qalandarova.

Texnologik ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari 414

Bog'dagul Qarshiyeva.

Noqardosh tillarda texnik terminlarni tarjima qilishda internet ilovalardan foydalanish 417

Mirali Maxmudov.

Tasviriy san'at darslarida talabalarga kompozitsiya qonun va qoidalarini o'rgatish orqali ularning qobiliyatlarini rivojlantirish 420

Shaxnoza Kadirova.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida milliy g'urur hissini shakllantirish pedagogik muammo sifatida... 423

Urinbay Nurtayev.

Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini san'atshunoslik

kin. Bunday zamonaviy dars turlarini qo'llashdan asosiy maqsad o'quv jarayonida talabalar faoliyatini rivojlantirishdir, o'quv materialini o'zlashtirishning yuqori darajasi-ga erishishdan iborat ana shunday texnologiya talabalarga dunyoni o'zgacha tasavvur qilishni o'rgatadi, amaliyotni

hayot bilan bog'lashga, nazariy qoidalarni so'zma-so'z yodlamaslikka, shaxs va jamiyat uyg'unligini anglashga, fikrlar rang-barangligiga erishishga, nostandart tafakkur qilishga, shuningdek, o'z-o'zini rivojlantirish yo'llarini tushunishga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularni mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi Qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 28-dekabr 2018-yili Oliy Majlis deputatlariga murojaatidan.\\ Xalq so'zi.Toshkent 2018.
4. Yarmatov R.B. Iqtidorli o'quvchilarni tarbiyalash va rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish: Ped. fan. fals. d-ri (PhD) ... Dis. – T.: 2017. – B. 109-113.
5. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. 2 jildlik. 1-jild / Tuzuvchilar: K.Hoshimov, S.Ochil. – T.: O'qituvchi, 1995. – 460 b.
6. Ta'limga STEAM yondashuv va kreativlik. <https://ru.wikipedia.org/wiki/STEAM>.

TASVIRIY SAN'ATNING RANGTASVIR FANIDA NAZARIYA VA PLENER AMALIYOTI UYG'UNLIGINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Xurshid Ibragimov,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

“Tasviriy san'at va dizayn” kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada tasviriy san'at ta'lim yo'nalishlari bo'yicha malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda yetakchi rol o'ynaydigan “Tasviriy san'at” fani bo'yicha ta'lim jarayonini tashkil etishda nazariy va amaliy mashg'ulotlarining uyg'unligini ta'minlash dolzarbligi bayon etilgan. Shuningdek, unda tasviriy san'at ta'limida nazariya va amaliyot uyg'unligining ko'nikma va malakalar shakllantirishdagi didaktik imkoniyatlari tahlil etilgan. Maqola mazmunini ochib berish maqsadida xorijlik va mahalliy olimlarning ilmiy tadqiqot ishlaridan samarali foydalanildi. Maqoladan olingan xulosalarni tasviriy san'at fanini o'qitish jarayonida qo'llash mumkin.

Kalit so'zlar: didaktika, integratsiya, konsepsiya, bakalavr, grafika, plener, muhandis, klassik, ensiklopedik, laboratoriya, natyurmort, kompozitsiya, metod, kompetensiya, tendensiya.

Аннотация

В данной статье рассматривается сочетание теоретической и практической подготовки в организации учебного процесса по направлению “Изобразительное искусство”, которое играет ведущую роль в подготовке квалифицированных и конкурентоспособных кадров в сфере изобразительного художественного образования. Констатируется важность обеспечения качества продуктов питания. Также анализируются дидактические возможности сочетания теории и практики при формировании умений и компетенций в изобразительном образовании. Для раскрытия содержания статьи эффективно использованы научно-исследовательские работы зарубежных и отечественных учёных. Выводы статьи могут быть использованы в процессе обучения изобразительному искусству.

Ключевые слова: дидактика, интеграция, концепция, бакалавр, графика, пленэр, инженер, классик, энциклопедика, лаборатория, натюрморт, композиция, метод, компетентность, направление.

Annotation

In this article, the combination of theoretical and practical training in the organization of the educational process in the field of “Fine Art”, which plays a leading role in the training of qualified and competitive personnel in the field of fine art education. The importance of ensuring the quality of food is stated. It also analyzes the didactic possibilities of the combination of theory and practice in the formation of skills and competences in fine art education. In order to reveal the content of the article, the scientific research works of foreign and local scientists were effectively used. Conclusions from the article can be used in the process of teaching visual arts.

Keywords: didactics, integration, concept, bachelor, graphics, plein air, engineer, classic, encyclopedic, laboratory, still life, composition, method, competence, trend.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"ning "Oliy ta'lim tizimining joriy holati va mavjud muammolar" nomli ikkinchi bobida yuqori malakali kadrlar tayyorlash borasida oliy ta'lim tizimi oldida bugungi kunda o'z yechimini kutayotgan bir qator dolzarb muammo va kamchiliklar saqlanib qolayotganligi, shu jumladan oliy ta'lim bilan qamrov va ta'lim sifatini ta'minlash sohasida amaldagi malaka talablari, o'quv reja va dasturlari mazmun jihatidan bitiruvchilarda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilmagan, o'quv rejalarida nomutaxassislik fanlari ulushi yuqorilgicha qolayotganligi ta'kidlangan [1].

Respublikamizda so'nggi yillarda ta'limni modernizatsiyalash bo'yicha salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Bunda nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim muassasalarida malakali mutaxassislarni integratsiyalashgan ta'lim asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashda maxsus fanlardan nazariy bilim hamda amaliy ko'nikmalar integratsiyasini sohalar bo'yicha fanlar aloqadorligini ta'minlash, o'quv-tarbiya jarayonini bevosita ishlab chiqarish bilan munosabatini yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tajribalarga ko'ra ta'limda nazariya va amaliyot tendensiyasini yanada rivojlantirishda ta'limning integrativ tashkiliy funksiyasini kengaytirish, o'qitish shakllari va metodlarini takomillashtirish, bo'lajak mutaxassisning shaxsiy va kasbiy muhim sifatlarni shakllantirish kabi integratsion jarayonlar muhim o'rin tutadi. Bu esa integratsiyalashgan ta'lim asosida mutaxassislarni va ish beruvchilarning uzviylik va o'zaro aloqadorlik tamoyillarini inobatga olgan holda kasbiy faoliyatga tayyorlash natijalarini pedagogik diagnostik usullar bilan tekshirish va aniqlangan muammolar bo'yicha tegishli metodik tavsiyalarni ishlab chiqish va ta'lim integratsiyasining axboriy-didaktik imkoniyatlarini kengaytirishni taqozo etmoqda. Biz dastlab ta'lim tizimdagi nazariya va amaliyot o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rib chiqamiz: Nazariya — bu ta'lim mazmunini tashkil etuvchi umumlashtirilgan bilimlar tizimidir. Amaliyot esa o'qituvchi va o'quvchilarning mashg'ulotlarda birgalikdagi faoliyati natijasida amaliy ko'nikmalarni shakllantirish jarayonidir [2,68].

Tasviriy san'at ta'lim yo'nalishlari bo'yicha malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda yetakchi rol o'ynaydigan "Rangtasvir" fani, ko'nikmalarini shakllantiradigan asosiy fan hisoblanadi. Bu fanni o'rganish jarayonida talabalar ilk kurs loyihasini bajaradilar va bu jarayonda ko'plab qiyinchiliklarga duch keladilar. Buning sababi sifatida ko'plab omillarni keltirish mumkin. Ammo tajribalarning ko'rsatishicha asosiy omil, boshqa fanlardan olgan bilimlarni amalda tadbiq etaolmaslik, bilimlarning tarqoqligi va yetarli darajada tizimlashmaganligi yoki rangtasvir va qalamtasvir bilim, ko'nikma va malakalarning yetishmasligidir.

Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida, tasviriy san'at va muhandislik grafikasi mutaxassisliklari bo'yicha bakalavr akademik darajasida ta'lim olayotgan talabalarni ijodiy tayyorgarligini takomillashtirish uchun zarur bo'lgan o'quv materiallari majmuasini doimo yangi zamonaviy, ilg'or bilimlar, pedagogik texnologiyalar va didaktik materiallar bilan boyitib borishi zarurati tug'iladi. Bu o'rinda rangtasvir va qalamtasvir fanlaridan ijodiy tayyorgarlikning yakunlovchi qismi bo'lib, barcha fanlardan olingan bilimlarni amalga tadbiq etish yo'li bilan umumlashtiruvchi va tizimlashtiruvchi vazifaga ega bo'lgan nazariya va amaliyot uyg'unligi masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Mavzu bo'yicha olimlarning ilmiy asarlari. Bugungi kunga qadar "Rangtasvir" fanini o'qitish uslubini takomillashtirish bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilgan, masalan, S.S.Bulatov, B.B.Boymetov, S.F.Abdirasilov, X.E.Sultonov, N.X.Talipov, X.X.Muratov, U.Sh.Ismatov, S.Sobirov va boshqa pedagog-olimlar asarlari tahlil etilganda ular asosan klassik va ensiklopedik xarakterga ega ekanligi aniqlandi [5,635]. Yuqoridagilarga tayangan holda "Rangtasvir" fanini o'rganishda nazariya va amaliyot uyg'unligi masalasi dolzarb masala bo'lish bilan bir qatorda, biror mustaqil ilmiy tadqiqotning bosh masalasi bo'lmaganligini takidlash mumkin. Shuning uchun bu masalaga ilmiy tadqiqotning bosh masalasi sifatida qarab, bakalavrlarning ijodiy tayyorgarligi jarayoniga tadbiq etish uchun talabalarning ijodiy tayyorgarligini takomillashtirishga yo'naltirilgan "Rangtasvir" fanining nazariya va amaliyot uyg'unligidagi yangi mazmunini ishlab chiqildi. Tadqiqot obyekti sifatida pedagogika oliy o'quv yurti muassasalarida bakalavr tasviriy san'at va muhandislik grafikasi ta'lim yo'nalishi o'quv-tarbiyaviy jarayoni olinib, "Rangtasvir" fani negizida nazariya va amaliyot uyg'unligini, o'quv jarayonida qo'llashning maqsadga muvofiqligi va didaktik imkoniyatlarini aniqlash maqsadida pedagogik tadqiqotlar o'tkazildi. Tadqiqotda mavzusi bo'yicha pedagogik va metodik adabiyotlar tahlili, pedagogika oliy o'quv yurtlari va alohida o'qituvchilarning ilg'or tajribalarini o'rganish va umumlashtirish, ijodiy faoliyati mazmuni hamda, ilg'or talabalarning ijodiy ishi tahlili usullaridan foydalanildi. O'tkazilgan tajribalarning ko'rsatishicha nazariya va amaliyot uyg'unligi o'quv jarayoni sifat va samaradorligini oshirishga yordam beradi va talabalarda zamonaviy ishlab chiqarish sharoitida qo'llashi zarur bo'lgan nazariy bilim va amaliy ko'nikma, malakalar shakllanishini takomillashtiradi [3,77]. Bu holatda, ijodiy tayyorgarlikka yaxlit bir majmuiy tushuncha sifatida qaraladi, uning tarkibiy qismlari qalamtasvir va rangtasvir fanlar hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqotimizda talabalarni ijodiy tayyorgarligi jarayonini takomillashtirishda nazariya va amaliyot uyg'unligidan foydalanishning didaktik imkoniyatlari o'rganildi. Bizning fikrimizcha "Rangtasvir" fanida nazariya va amaliyot uyg'unligini qo'llashning pedagogik asoslari, uch jihatni mazmunan o'rganish va tahlil etishni talab

etadi: — talabalarining ijodiy tayyorgarligini yaxshilashda nazariya va amaliyot uyg'unligidan foydalanish, pedagogika oliy o'quv yurti muassasalari bitiruvchilariga qo'yilgan talablardan kelib chiqishi; — "Rangtasvir" fani va nazariya va amaliyot uyg'unligi; — nazariya va amaliyot uyg'unligi va kurs loyihasi. Amaldagi malaka talab bo'yicha pedagogika oliy o'quv yurti bitiruvchilariga qo'yiladigan talablarga ko'ra, oqilona foydalana olish talablari qo'yiladi. Bundan kelib chiqadiki bu talablar, birinchi jihatga to'liq mos keladi.

"O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"ning "Konsepsiyani amalga oshirishdan kutilayotgan natijalar" nomli to'rtinchi bobida "... xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta'limning ilg'or standartlari joriy etiladi, jumladan o'quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichmabosqich o'tiladi" [1] deyilgan.

Bu borada "Rangtasvir" fanida nazariya va amaliyot uyg'unligining amaliy ko'nikma va malakalar shakllantirishdagi o'rni va rolini aniqlashda eng avvalo shuni nazarda tutish kerakki, biz nazariya va amaliyot uyg'unligi faqat "Rangtasvir" fanida qo'llanilishi kerak demoqchi emasmiz. Bu holda nazariya va amaliyot uyg'unligi "Rangtasvir" fanida qayerda, qanday va qachon qo'llash maqsadga muvofiqligini aniqlash uchun "Rangtasvir" fani nazariya va amaliyot uyg'unligi o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilamiz. "Rangtasvir" fani dasturi, talabalarining kurs loyihalari, bitiruv malakaviy ishi-diplom loyihalari shuningdek, keyingi ishlab chiqarish namunalarini loyihalashlari uchun zarur bo'lgan ijodiy bilim va ko'nikmalar shakllantirishni, va tafakkurlarni rivojlantirish va chuqurlashtirishni, zamonaviy ishlab chiqarishning umumiy ilmiy asoslari va tashkiliy tamoyillari bilan tanishtirishni nazarda tutadi [4,55]. Dasturning mazmuni ma'ruzalar, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarda amalga oshiriladi. Texnika oliy o'quv yurti muassasalarida mustaqil ta'lim doirasidagi kurs loyihasi orqali hal etiladigan topshiriqlarni tahlil qilish, unda nazariya va amaliyot uyg'unligini qo'llashning asosiy usullarini shakllantirishga imkon beradi. Bizning fikrimizcha ijodiy tayyorgarlikda, xususan, ijodiy tayyorgarlikda nazariya va amaliyot uyg'unligi quyidagicha qo'llanilishi mumkin:

1) o'quv jarayonida aniq muammolarni hal etiladigan didaktik material sifatida;

2) talabalar tomonidan bajariladigan ijodiy ish darajasini oshirishni ta'minlovchi didaktik material sifatida;

3) Ijodiy tayyorgarlikning takomillashtiruvchi didaktik material sifatida.

Aniqlagan har bir yo'nalishni amalga oshirishni batafsil ko'rib chiqaylik. Shunday qilib, o'quv jarayonida aniq muammolarni hal etadigan didaktik material sifa-

tida nazariya va amaliyot uyg'unligi "Rangtasvir" fani dasturiga ko'ra bajarilishi lozim bo'lgan ijodiy jarayon doirasidagi muammolarni samarali hal qilish uchun qo'llanilishi mumkin. Masalan: talabalar plener amaliyotida tabiat manzarasini o'zlashtirishlari va chizishlari kerak bo'ladi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, dastlab talabalar tabiat manzarasini to'raligicha to'g'ri chizaolmaydilar. Chunki ularda ko'nikma va malaka yetarli emas. Biz nazariya va amaliyot uyg'unligi orqali o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga harakat qildik. Buning uchun plener tushunchasini o'rganish uchun dastur ishlab chiqildi. Natijada talaba, "Rangtasvir" fanini nazariya va amaliyot uyg'unligida o'rganish jarayonida, plener amaliyotidagi sifat ko'rsatkichlarini ko'rgazmali usuli bilan baholash bo'yicha ko'nikma va malakaga ega bo'ladi. Bu bizga bo'lajak bakalavrlarni kasbiy tayyorlashni takomillashtirish imkonini beradi. Yuqorida keltirilgan fikrlar, o'quv jarayonida nazariya va amaliyot uyg'unligidan foydalanish mashg'ulotlar sifat va samaradorligini oshirishini ko'rsatmoqda.

Nazariya va amaliyot uyg'unligi didaktik material sifatida, talabalar tomonidan bajariladigan ijodiy loyiha darajasini oshirishini ochishdan oldin, shuni takidlash zarurki, ijodiy loyiha sifatida, "Rangtasvir" fanidan bajariladigan ijodiy ish tushuniladi. Topshiriq sifatida ushbu tushinchaga aniq va to'liq ta'rif bermasdan, uni eng umumiy shaklda tasavvur etishga harakat qilamiz "Rangtasvir" fanining dasturida talabalarga ma'ruza, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlari olib borilishi, hamda mustaqil ta'lim doirasida ular ijodiy vazifa bajarishlari nazarda tutilgan. Ijodiy vazifa ahamiyatining muhimligi shu ma'nodaki, ijodiy jarayon talabalarda muhim ko'nikma va malakalar shakllantirishni ko'zda tutadi. Chunki talabalar "Rangtasvir" fanida o'zlarining dastlabki loyihalash ishlarini bajaradilar. Ijodiy vazifani muvaffaqiyatli yakunlash uchun talabalar nazariy va amaliy materiallarni to'liq o'zlashtirishlari va plenerdan samarali va to'g'ri foydalanishni bilishlari kerak. Shunday ekan ijodiy jarayon darajasi va talabalarni faolligini oshiruvchi nazariya va amaliyot uyg'unligidan, sifatini oshiruvchi va bo'lajak bakalavr uchun zarur bo'lgan ma'lumotlardan foydalanish samaradorligini ta'minlovchi didaktik material sifatida foydalanish maqsadga muvofiq. Ijodiy tayyorgarlikning takomillashtiruvchi didaktik material sifatida nazariya va amaliyot uyg'unligi "Rangtasvir" fanida talabalarni ijodiy ko'nikma va malakalar bilan qurollashtirni takomillashtiradi: birinchidan talabalar mustaqil ta'lim doirasida ijodiy jarayonida sifat masalasi yanada kuchayadi va shuning uchun ijro tartibiga qat'iy rioya qilishlari talab etiladi. Talabalar barcha talablarni ko'rsatmalarga aniq mos ravishda buzmasdan bosqichma-bosqich bajarishni o'rganishlari zarurati tug'iladi va natijada chizish bosqichlarini chuqur o'zlashtiradilar; ikkinchidan bizning fikrimizcha

bu, eng boshlang'ich jarayon, chizish bilan bog'liq. Ushbu jarayonni ijodkorlik bilimlarining yetishmasligi yoki noto'g'ri baholashlari sababli har doim ham amalga oshirmaydilar. Tajribalarning ko'rsatishicha bu bog'liqlik "Rangtasvir" fani dasturidagi kurs loyihasini bajarishda, masalan, natyurmort yoki manzara jarayonida, xususan umumiy ko'rinishini chizishda nomoyon bo'ladi.

Nazariya va amaliyot uyg'unligi jihati bir qator muammolarni tadqiq etishni talab etadi: nazariya va amaliyot uyg'unligini bevosita sifat va samaradorligiga ta'siri bormi; agar bo'lsa, unda darsning qaysi bosqichida nazariya va amaliyot uyg'unligini qo'llash tavsiya etiladi, uning yordami bilan qaysi topshiriqlarni yanada samarali hal qilish mumkin. Birinchi muammoning yechimi bir qator qiyinchiliklar bilan bog'liq. Bir tomondan, boshqa kurslarda o'rganilgan material tayanch material bo'la oladimi, boshqa tomondan, agar yetarli miqdordagi asosiy materiallar bo'lsa ham, savol tug'iladi: "Rangtasvir" kursi dasturining qancha mavzularda, nazariya va amaliyot uyg'unligidan foydalanish maqsadga muvofiq. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, "Rangtasvir" fanida nazariya va amaliyot uyg'unligidan yordamchi material sifatida foydalanish katta imkoniyatlarga ega. Masalan, "Rangtasvir" fani bo'yicha natyurmort va manzara ishlash jarayonida talaba birinchi marta barcha qalamtasvir, kompozitsiya, grafika fanlardan olgan nazariy va amaliy bilimlarini uyg'unlashtirib qo'llaydi, ya'ni u ilgari olingan bilimlarni birlashtiradi, to'ldiradi va tizimlashtiradi, bu esa o'z navbatida "Rangtasvir" fanini o'zlashtirish sifatini oshiradi. Nazariya va amaliyot uyg'unligi natijasida mustahkamlangan, to'ldirilgan va tizimlashtirilgan bilimlar mutaxassislik bo'yicha kurs va diplom loyialarini sifatli bajarish imkoniyatini beradi. Bu talabaning ijodkorlik darajasida ishlashini anglatadi. "Rangtasvir" fani ijodkorlik bilimlarining asosini tashkil etadigan tushunchalarni shakllantirishda umumlashtiruvchi va tizimlashtiruvchi rolg ega. Ijodiy jarayonga tayyorgarlikni tashkil etadigan tizimda tushinchalar shakllanishida umumlashtiruvchi funksiyasi, agar talabalar tomonidan o'rganilgan nazariy qonunlar, prinsiplar ta'lim muassasalarida o'z amaliy tasdig'ni topsa, amalga oshadi. Ijodkorlik bilimlarining mohiyatini tashkil etadigan tushunchalar umumlashtirishning eng yuqori darajasi bilan xarakterlanadi va fanlararo munosabatlar asosida shakllanadi. Natyurmort va tabiat manzarasini chizish, ilgari olingan bilimlarni tizimlashtirish va umumlashtirish o'chog'i bo'lib xizmat qiladi.

Talabalarning ijodkorlikka tayyorgarligini yaxshilashda bunday fanlararo integratsiyaning ahamiyati yaqqol namoyon bo'ladi. "Nazariya va amaliyot uyg'unligi va kurs loyihasi"ni bajarish jihati tadqiqoti "Rangtasvir" fanida qanday ko'rinishda foydalanish mumkinligi haqidagi savolning yechimi bilan bog'liq. Hisoblashlarda nazariya va amaliyotdagi formulalarni uyg'unligini ta'minlash asosida chal'ishlar va ikkilanishlarni bartaraf etib yagona

yo'nalishga ega bo'lish, birinchi va ikkinchi ijodiy ishlardagi chizmalarda aks ettirish hamda ularning joylashuv aniqligiga ijodiy talablar ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatini beradi. Umuman olganda biz "Rangtasvir" fanida nazariya va amaliyot uyg'unligi o'rtasidagi bog'liqlikni ochishga urindik. Bu bog'liqlik shundaki, agar nazariya va amaliyot o'rtasida uyg'unlik taminlansa, fanlardan olingan bilimlarning integratsiyalashuvi, umumlashuvi, va tizimlashuvi amalga oshadi, va bu shuni anglatadiki, nazariya va amaliyot uyg'unligidan oqilona foydalanish, yuqori sifat ko'rsatkichlarini ko'rgamaliy metod bilan baholash uchun mavjud sharoitni yaxshilaydi. Shunday qilib, talabalarning ijodkorlikka tayyorgarligini takomillashtirishda nazariya va amaliyot uyg'unligida hal qilinishi kerak bo'lgan muammolar doirasini quyidagicha tasavvur qilish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, yuqoridagi fikrlarga tayangan holda nazariya va amaliyot uyg'unligi pedagogika oliy o'quv yurti muassasalarida Tasviriy san'at fanlari jarayoni bilan bog'liq barcha qismlariga kiritilishi, pedagogik ta'limning muhim muammolaridan birini hal qilish: — ijodkorlik bilim, ko'nikma va malakalar shakllantirish sifat va samaradorligini oshiradi; — ijodkorlikka tayyorgarligini takomillashtirish imkoniyatini beradi; — fanlar integratsiyasini, olingan bilimlarning ketma-ketligi, yaxlitligi, tizimliliigi ta'minlanishini yaxshilaydi degan hulosaga kelish mumkin. Bizning fikrimizcha, "Rangtasvir" fanida nazariya va amaliyot uyg'unligidan o'zlashtirish va kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar shakllanishini yaxshilaydigan material sifatida foydalanish samaraliroq.

O'tkazilgan tajribalar va olingan natijalarga asoslanib "Rangtasvir" fanida nazariya va amaliyot uyg'unligidan: o'quv jarayonida aniq muammolarni hal etiladigan didaktik material sifatida; talabalar tomonidan bajariladigan ijodiy jarayon darajasini oshirishni ta'minlovchi didaktik material sifatida; ijodkorlik tayyorgarlikning tasviriy san'at va muhandislik grafikasi ta'lim yo'nalishini takomillashtiruvchi didaktik material sifatida foydalanishni taklif etamiz. Tadqiqotimiz ko'rsatishicha, nazariya va amaliyot uyg'unligini loyihalashning deyarli barcha bosqichlarida qo'llash, o'qitishning ijodkorligini kuchaytiradigan material sifatida ishlatish, ayniqsa istiqbolli. Hamda shuni ta'kidlash joizki, ta'limning integratsiyasini ta'minlash — soha taraqqiyotining muhim mezonini hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri ta'lim oluvchilarning mustaqil ishlash qobiliyatlarini va kompetensiyasini uzluksiz ravishda rivojlantirib borishga o'rgatish va komil shaxsni shakllantirishdir. Yuqori natijaga erishish uchun integratsiyalashgan ta'limni amalga oshirish talab etiladi. Demak, bugungi kunda ta'lim tizimida innovatsion jarayonlarni ishlab chiqish va integratsiyalashgan ta'limni amaliyotga joriy etish mexanizmlarini nazariy va amaliy jihatdan chuqur o'rganish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrda "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni. — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019-y., 06/19/5847/3887-son.
2. F.G'affarov, Professional ta'limda mutaxassis tayyorlashda nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlashning tashkiliy va pedagogik modeli. *Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar (2021-yil №4). 65-70 bet.*
3. Химматалиев Д.О. Касбий фаолиятга тайёргарликни диагностика қилишда педагогик ва техник билимлар интеграцияси // пед.фан.док. дисс. Тошкент — 2018. 230 бет.
4. Сидикова Л.В. Таълимнинг икки томонлама моделининг моҳияти ва асосий хусусиятлари // Таълим ва тарбия. — 2016. 170 бет.
5. Sadixanov Akmaljon Arapovich. (2023). Talabalar kreativlik jihatlarini rivojlantirishning samarali yo'llari. *Science and innovation*, 2 (Special Issue 5), 633-637. doi: 10.5281/zenodo.7994751.

OLY TA'LIM MUASSASALARIDA BIOLOGIYA FANLARINI O'QITISHDA VIRTUAL TA'LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (ZOOLOGIYA FANI MISOLIDA)

Dilnoza Kalandarova,

Buxoro davlat pedagogika instituti
"Tabiiy fanlar" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada mamlakatimizda oliy ta'lim muassasalarining ta'lim va tarbiya jarayonini takomillashtirish, professional kadrlarni tayyorlash, zamonaviy axborot-kommunikasiya va ta'lim texnologiyalari integratsiyasini ta'minlash orqali talabalar o'quv faoliyatini rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish imkoniyatlarini oshirishda virtual ta'lim texnologiyalarining roli bayon etilgan. Virtual ta'lim texnologiyalari imkoniyatlari, fanlararo integratsiyasi va zoologiya fanini o'qitishda undan foydalanishning yangicha yondashuvlarini tadqiq etish zaruriyatlari tahlil qilingan. Talabalarni intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan laboratoriya mashg'ulotlarining tashkiliy va amaliy jarayonlarini tartibi keltirilgan.

Kalits so'zlar: Virtual ta'lim, elektron ta'lim resurslari, dasturiy vositalar, innovatsion texnologiyalar, elektron trenajorlar, global tarmoq.

Аннотация

В статье описывается роль виртуальных образовательных технологий в повышении возможностей развития образовательной деятельности студентов на качественно новый уровень за счет совершенствования образовательно-воспитательного процесса высших учебных заведений нашей страны, профессиональной подготовки кадров, обеспечения интеграции современных информационно-коммуникационных и образовательных технологий. Проанализированы возможности, междисциплинарная интеграция виртуальных образовательных технологий и необходимость исследования новых подходов к их использованию в преподавании зоологии. Приведен порядок организационно-практических процессов лабораторных занятий, направленных на развитие интеллектуальных способностей учащихся.

Ключевые слова: Виртуальное обучение, ресурсы электронного обучения, программные средства, инновационные технологии, электронные тренажеры, глобальная сеть.

Annotation

The article describes the role of virtual educational technologies in improving the educational and educational process of higher educational institutions in our country, training professional personnel, ensuring the integration of modern information and communication and educational technologies, increasing the opportunities for raising the development of student educational activities to a qualitatively new level. The possibilities of Virtual educational technologies, interdisciplinary integration and the need to research novel approaches to its use in the teaching of Zoology have been analyzed. The order of the organizational and practical processes of laboratory training aimed at developing students' intellectual abilities is given.

Keywords: Virtual education, e-learning resources, software tools, innovative technologies, electronic simulators, global network.

Bugungi kunda axborot-kommunikasiya texnologiyalarining jadallik bilan rivojlanishi tufayli oliy ta'lim muassasalari (OTM) ning ta'lim va tarbiya jarayoniga

kompyuter texnologiyalarini, ularning pedagogik dasturiy vositalarini keng ko'lamda joriy etish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda,